

Om
 det Norske Minerale
 kaldet **H a k m e t t e**,
 af
 HANS STRÖM.

Den første Underretning, man har om dette af sit sæere Navn bekiendte Minerale, er den, som læses i Dannemarks og Norges Oeconom. Magazins 1ste B. 264 Side, hvor det dog ved en Trykfeyl kaldes Itakmette i Stæden for Hakmette. Et rigtigere Navn og noget udførligere Beskrivelse derover har man i samme Magazins 2det Bind 335 Side fra Herr D. Schiötte, som endelig viser, at den enten maae være Alum eller Vitril, men lader det dog staae uafgiort, til hvilken af Desene det bør henregnes; ikke at tale om, at hans Beskrivelse passer sig saa lidet til den første i Magazinet's 1ste B., at man skulde tænke, der blev handlet om 2 adskilte Mineralier under et og samme Navn. — Dette gjorde mig nysgierrig for at faae dette Minerale at see, helst jeg troede, uden stor Vanskelighed at kunne afgjøre, enten det var Alum eller Vitril. Jeg formaaede derfor en god Ven, som den Tid opholdte sig i Guldbrandsdalen, at sende mig Prover deraf, som og skeede; og da disse Prover vare 3 i Tallet, alle temmelig ulige efter udvortes Anseende, vil jeg her beskrive dem alle, tillige med de faae Forsøg, jeg derover anstillede. Den første var en blaa Tavle-Steen i tynde Fliser, hist og her overdra-

Nr 3

gen

gen med en gulagtig og skior Materie, der smagede effen som Vitriol, lod sig let knuse eller strabe til Pulver, samt opløse i hedt Vand, gav Thee-Infusion en Blæk-Farve, og viiste allerede derved, at den var Vitriolsk. Af dens gule Farve formodede jeg, at den ogsaa indeholdte noget Svovel, hvilket dog ikke forholdte sig saa, da den i Ilden ikke vilde fænge, men blev allene flydende. Imidlertid lærde jeg dog deraf at forstaae, at Auctor til den første Efterretning i Magazinet's 1ste B. ikke uden Marsag kalder den en Mineralisk Sved af Klipperne, som om Foraaret setter sig som Dug-Draaber udenpaa dem, forandrer sig om Sommeren til en Art Gummi (han vil nok sige, at den smelter af Heden, som Gummi) og hærdes om Høsten til en Tartarisk Art, og bliver graa eller gul til Anseende, i hvilken Stand den udhakkes Stykkeris. Han siger og, at den har en bidende syrlig og sammensnarpende Smag, og slutter deraf, at dens Hovedvæsen er Vitriol. Den anden Art bestaaer i løse Stykker, gemeenlig 1 til 2 Tommer lange, og halv saa tykke, ujevne udenpaa, til Anseende som de vare størkede, og gemeenlig flade neden under, hvor man og seer smaae Stykker af forbemeldte blaa Table-Steen, hvortil den har siddet fast. Af Farve er den deels rødgul, deels graa eller grønagtig, men i Henseende til Smag, Flydenhed i Ilden, og Blæk-Farve med Thee-Infusion, kommer den med forrige nøye overeens; kort, den er af selv samme Natur. For nøyere at prøve denne Materie, afvægede jeg af det graa-agtige Slag 2 Lod, slog hedt Vand derpaa, hvoraf det strax smeltede, og blev til en rødbrun Suppe; og paa Bunden satte sig en graa leeragtig Jord, blandet med smaae Stykker af Table-Steen, som tørret vevete til sammen i Skrupel. Da Luden ey syntes at ville sette mere Bundfald, hældede jeg den forsigtig af, og lod den uddampe indtil den inspisserede sig og blev til et rødagtigt Salt eller Vitril, som vel tørret vevete $1\frac{1}{2}$ Lod, og havde altsaa Materien ikkun tabt i Vægt i Dvintin 2 Skrupel. Dmtrent ligeledes forholdte det sig med den rødagtige Materie; og den af begge udfomne Vitril blev med

Thee-

Thee-Infusion Blæk-sort. Man maage heraf slutte, at denne Materie er meget riig paa Vitriol, siden den kunde give saa meget af sig, men det er og vist, at Luden ikke blev vel nok secerneret og fiet, som og kan sluttet deraf, at Vitriolen ikke blev gandske hvid, men rødagtig. Jeg agtede det og saa meget mindre fornødent at bruge den nyeste Dmgangs-Maade dermed, som jeg heraf allerede saae det, som en kyndig Ben tilforn havde erindret mig om, nemlig at denne saa kaldte Hafmette er just den saa kaldte Urtrament-Steen, som efter sin adskillige nu graa nu røde eller gule Farve, tillegges de fremmede Navne Sory, Chalcitis, Misy &c., og tages med anden Vitriol-Ertz for at berede den grønne Vitriol, som blant andet kan sees i Vogels Practisches Mineralsystem S. 268. Om denne Art har jeg da intet mere at sige, dette ene indtaget, at Vitriolen ikke satte nogen egentlig Salt-Hinde, men kun inspisserede sig til en haard Masse, udvendig at see til som Horn-Lim, hvilken sønderstødt eller knuset gav en rødagtig eller ureen Vitriol, som sagt er; men alt dette kom nok af den flette Behandlings-Maade, og at den i Uddampningen fik for stærk Varme. Jeg begiver mig nu til den tredie Art eller Prøve af Hafmetten, som blev mig tilsendt, og forekom mig meest besynderlig, da den bestod af en hvidgraa kalk- eller leer-agtig Materie i temmelig store Stykker, som dog ikke bruser med Skevand. Nedentil, hvor den havde siddet fast til Bierget, og hvor smaae Stykker af forbemelte blaa Tavle-Steen hængde fast ved den, var den temmelig jevn, men dog hullet, hvorimod den oventil var ligesom bevoret med en kort Masse eller Corall-Bært af samme leeragtige Materie, som, betragtet under Forstørelses Glasset, saaes at bestaae af uendelig mange Spirer, eller sammenhængende Salt-Crystaller. Bræktes Stykkerne over, sees samme Spirer eller Høner indentil, men mere hvide, glendfende, og samlede som Straaler, der løbe sammen til visse Centra, som Straalerne i en Stjerne-Corall. Denne Steen-Art giver, naar den trygges, en knap kiendelig salt Smag, og lader sig ikke opløse i hedt Vand,

som

som den anden; den maae derfor rystes, førend den giver Saltet af sig, da den strax bliver mør, og smulner imellem Fingrene. Den faaer nu og en rødagtig Fave, og de forommelte Spirer eller Avner skille sig nu let fra hinanden. Luden, som blev gjort deraf, gav en kiendelig salt eller blækagtig Smag, satte ingen Salt-Hinde ovenpaa, men paa Burden et meget fint og kridhvidt Salt, som opløst i Vand gav med Thee-Infusion en sort, og med Solv-Opløsning en brun Farve, som ordinair Vitriol. Sedimentet eller Materien, som blev tilbage, efter at Luden var afhældet, saae ud som et ansigtsfarvet Meel, der ved Calcinerung blev graat. Saltets Qvantitet var saa liden imod Materien, den blev udtrækket af, at jeg ikke agtede det Umagen værdt at tørre og veje det; tvilede og ikke paa, at Materien, som nu var bleven gammel, tilforn havde været langt riigere, end den ved min Undersøgelse befandtes. I det mindste skriver Herr Schiötte, naar han just taler om denne Materie, at Saltet er meget flygtigt, saa det for Solen og Luften forsvinder; ja han siger, at man allevegne paa Biergene finder Kalk-Stykker henved en $\frac{1}{2}$ Allen lange og brede, tildeels ogsaa rundagtige, 1 à 2 Tommer tykke, ujevne, indhule, hvilke, naar de tages af Bierget, ere stærkt igien-nemtrukne med det fine flygtige Salt, men naar de faaer ligget nogle Dage og Uger, flyver Saltet bort, saa den hvide Kalk i de hele Stykker ikkun efterlades; flere Ting at forbigaae, som noksom viser, at det just er denne Art han taler om, ligesom der i Magazinets 1ste Deel handles om de 2de første Arter; og her-ved bliver da hele Sagen bragt til bedre Overensstemmelse og Forstaelse. Ellers bliver denne Art efter mine Tanker en leeragtig Vitriol-Ertz, ligesom den forrige en Atrament-Steen, eller umioden Vitriol.

